

Intertekstualni odnosi između Orbinijeva *Kraljevstva Slavena* i latinskih historiografskih djela Pavla Rittera Vitezovića

Objavljivanjem *Kraljevstva Slavena* Mavra Orbinija prije četiri je stoljeća započela i uzbudljiva povijest recepcijsko-reprodukcijске „produljene izvedbe“ toga djela. Ubrzo zadobivši povlašten status u okviru (južno)slavenskog historiografskog kanona, *Kraljevstvo Slavena* postaje nezaobilaznom referentnom osnovicom za brojne generacije historičara. Djelić te povijesti pokušat će se ocrtati na primjerima latinskih historiografskih djela Pavla Rittera Vitezovića (*Croatia, Croatia rediviva, Regia Illyriorum Croatia, Serbia illustrata*). Analizom kriterija selekcije i funkcija dijelova Orbinijeva teksta u okviru Vitezovićeve historiografskog diskursa, s jedne će se strane identificirati karakteristike Vitezovićeve recepcije Orbinija, a s druge značenjske modifikacije preuzetih referenci iz Orbinijeva djela u okviru novih žanrovskih, kulturnih, pa i ideološko-političkih koordinata Vitezovićeve tekstova nastalih stoljeće nakon *Kraljevstva Slavena*. Ponešto drugačiji tip intertekstualnosti ispitat će se na jedinom cjelovitom Vitezovićeveom ekscerptu Orbinijeva djela koji je u latinskom prijevodu, pod naslovom *Origo, Progressus et Finis Imperii Regum Domus Nemanyjae qui dominabantur in Russia et Servia ex Mauro Orbino, Abbate Melitensi*, sačuvan u njegovoj ostavštini. Pokušat će se pokazati kako sintaktičke, semantičke i pragmatičke promjene koje je Orbinijev tekst doživio u Vitezovićeveom latinskom ekscerptu omogućuju ne samo detektiranje značajki Vitezovićeve receptivnog horizonta, nego posredno mogu pomoći u identificiranju ideologijske prizme kroz koju se prelama narativna strategija samog Orbinija.

Objavljivanje *Kraljevstva Slavena* Mavra Orbinija na samom početku 17. stoljeća bilo je jedan od onih naizgled marginalnih kulturno-povijesnih događaja, važnost kojih se mogla sagledati tek retrospektivno. Tko bi mogao i pomisliti da će djelo jednog nepoznatog dubrovačkog benediktinskog povjesnika-amatera, čiji je čak i životopis, usprkos arhivarskim naporima povjesničara, do danas ostao tek djelomično rasvijetljen, postati nezaobilaznom referentnom osnovicom za brojne generacije domaćih i stranih historičara?

Premda se *Kraljevstvo Slavena* već dvije godine nakon objavljivanja našlo na „Popisu zabranjenih knjiga“ rimskog Oficija Inkvizicije,¹ i to ponajviše zbog

¹ Usp. Crijević - Cerva 1977: 447.

korištenja djela protestantskih teutonističkih historičara, osim utjecaja na kasnije hrvatske pisce (npr. Franju Glavinica, Jurja Rattkaya, Pavla Rittera Vitezovića i Andriju Kačića Miošića), Orbinijevo je djelo snažnog odjeka imalo i u srpskoj, ruskoj i bugarskoj historiografiji. Orbinijeva se povjesnica uspješno uklopila i u zapadnoeuropske recepcijske okvire, pa se pouzdano zna da se njime koristio francuski bizantolog Charles du Cange i engleski historiograf Richard Knolles.²

Razlog toga hvalevrijednog recepcijskog uspjeha *Kraljevstva Slavena* svakako je i činjenica da se u strukturnom i funkcionalnom pogledu legitimno uklopilo u normativnu historiografsku tradiciju. Prikazujući na 473 stranice „slavnu“ povijest Slavena od mitoloških početaka do osmanskih osvajanja, Orbini slijedi formativni obrazac erudicijske humanističke „nacionalne“ historiografije i služeći se respektabilnim korpusom od više od 300 kanoniziranih antičkih, srednjovjekovnih i humanističkih autora, tematizira „podrijetlo, drevnost i običaje“ slavenskoga naroda.³ Pritom sintetizira literarne i ideologijske obrasce europske, osobito poljske i njemačke⁴ nacionalne historije s tradicijom kasnohumanističke komunalne dalmatinske historiografije.

Temeljna funkcija nacionalne historije bila je da tematizirajući *origo, vetustas et mores gentis* diskurzivno pro-izvodi kulturni i politički identitet „naroda“ koji je zadobivao sve važniji status u okviru ranonovovjekovnih političkih praksi. Zbog svoje diskurzivne moći povezivanja nacije s vrijednostima i realnostima iznad i unutar nje, nacionalna historija tijekom ranoga novog vijeka prerasta u privilegirani medij inscenacije i reprezentacije različitih sekularnih, ali i konfesionalnih modela političke identifikacije, legitimacije i integracije. Tu sposobnost historiografija baštini od imperijalnih i hilijastičkih tradicija rimske antike (Vergilije, Livije), koje s reaktivacijom antičkog simboličkog kapitala doživljavaju novi procvat u humanizmu. Njihov regenerativni potencijal leži prije svega u činjenici da u formi arkadijske i mesijanističke utopije uspješno razrješavaju konfliktnu dvojnost univerzalno-monarhijskog i nacionalnog. Oni na taj način postaju komplementarnim

² Usp. PANTIĆ 1968: lxxxvi-lxxxviii.

³ Utjecaj humanističke historiografije na strukturu Orbinijeva djela detaljno je analizirala Giovanna Brogi Bercoff. Usp. BROGI BERCOFF 1977-1979: 119-156.

⁴ Teutonski se ideologem javlja ujedno kao povod i posljedica legitimacijskih i integracijskih pretenzija rimsko-njemačkih careva Maksimilijana I. i Karla V., koji vlastitu imperijalnu ideologiju grade po uzoru, ali i nauštrb tradicionalnoga papinskog univerzalizma. S druge, pak, strane, teutonski se ideologem formira na istim pretpostavkama, ali u opreci s državopravnim i nacionalno-ideologijskim argumentacijama i aspiracijama frankogalizma koji se istodobno razvija u Francuskoj, da bi se potom preselio u konfesionalno-moralistički okvir protestantske historiografije. Slično kao u slučaju Svetog Rimskog Carstva Njemačke Nacije, i u Poljskoj se sarmatski ideologem razvio u okviru imperijalnog političkog programa dvojice Jagelovića kao legitimacijsko-integracijski ideologijski model koji je trebao osigurati političku koheziju i ekspanziju poljskog kraljevstva. Detaljnije usp. BLAŽEVIĆ 2008: 65-87.

principima i, što je još važnije, preduvjetima za uspostavu idealnoga „zlatnog doba“⁵ koje se najvećma konceptualizira u kategorijama „obnove“ drevnih vladarskih, odnosno političkih institucija.

Egzemplarni predložak za diskurzivno konstruiranje nacionalnih povjesnica bile su i tzv. komunalne historije, žanr karakterističan za kasnohumanističku talijansku, ali i dalmatinsku historiografiju.⁶ Njihova se konstitutivna važnost ogleda prije svega u činjenici da gradske historije unutar svoje narativne strukture povezuju sociopolitički identitet sa specifičnim teritorijem u okviru linearne vremenske matrice. Time se komuna, poput kasnije „nacije“, promovira u djelatan kolektivni povijesni subjekt i to uglavnom s osloncem na teorijama o podrijetlu, slavnj prošlosti i katalogu republikanskih vrlina.

Kao što je već istaknuto, oba spomenuta historiografska modela ugrađena u strukturu Orbinijeva djela maksimaliziraju njegov ideološki, ali i persvazivni potencijal. Već sam njegov naslov – *Kraljevstvo Slavena* – sugerira u kakvim političkim okvirima Orbini vidi svoju diskurzivno konstituiranu nacionalnu zajednicu.⁷ U tom kontekstu treba upozoriti na važnost legendarne institucije gotških kraljeva iz *Ljetopisa popa Dukljanina*, koja predstavlja poveznicu između dvaju, antičkog i srednjovjekovnog, razdoblja slavenske povijesti. Osim toga, na više mjesta u tekstu se pojavljuju popisi i genealogije stvarnih i fiktivnih slavenskih vladara, među kojima najvažniji status imaju srpski i bosanski vladari, o čemu svjedoče i njihova diskurzivna elaboracija i ikonografska reprezentacija (grbovi i rodoslovna stabla).⁸

Orbinijeva slavenska karakterologija također slijedi tradicionalne obrasce nacionalnih historija. Glavna nacionalna vrlina je, dakako, hrabrost i ratobornost budući da su „Slaveni zaslužili to slavno ime oružjem“. Čitav je prvi dio Orbini-

⁵ O mitu „zlatnoga doba“ instruktivno piše A. D. Smith. Temeljnu funkciju toga mita Smith vidi u zadovoljenju zahtjeva „etnijske“ za autentičnim identitetom, kolektivnim dostojanstvom i promjenom trenutnog (redovito degradirajućeg) statusa, što se manifestira kao „obnova“ slavne prošlosti koja odgovara istinskoj nacionalnoj biti i misiji. Detaljnije usp. SMITH 1997: 39-56.

⁶ O tome detaljnije usp. BLAŽEVIĆ 2010: 93-129.

⁷ Detaljnu analizu intertekstualnih i kontekstualnih utjecaja na formiranje diskurzivnih granica Orbinijeva *Kraljevstva Slavena* u užem smislu proveo je Zdenko Zlatar, te zaključio da ono obuhvaća sedam pokrajina čija je povijest reprezentirana u trećem dijelu Orbinijeve povjesnice, a to su Dalmacija, Raška, Srbija (unutar koje je uključena i Albanija), Bosna, Zahumlje, Hrvatska i Bugarska, s time da se ova potonja, sudeći po diskurzivnom tretmanu, kao i u Dukljaninovu *Ljetopisu* smatra nekovršenim „pridruženim“ članom *Kraljevstva Slavena*. Zlatar, osim toga, upozorava da su se sve navedene pokrajine, s izuzetkom Bugarske, od kralja Stefana Uroša navodile u vladarskim titulama srpskih kraljeva, što je još jedan dokaz da je legalističko uporište Orbinijeva *Kraljevstva Slavena* ukotvljeno u srpskoj vladarskoj tradiciji. Usp. ZLATAR 1992: 361-411.

⁸ Usp. *Orbini* 1601: 62-64, 81-82, 240-241, 243, 273, 310, 343 = *Orbini* 1999: 124-126, 142-143, 305-306, 308, 337, 372, 404.

jeve povjesnice, koji tematizira nezaustavljive osvajačke pohode toga „najvećeg od sviju naroda“, zapravo u ilustrativnoj funkciji drevne i urođene nacionalne kreposti. Osim ratne vrline, iduće važne odrednice slavenske „nacionalne“ biti su slobodoljublje, istinoljublje i postojanost. Ukoliko bi se u tom smislu mogla konstruirati specifična etika Orbinijeva narativa, ona bi slijedila tipičnu revivalističku matricu mita o „zlatnom dobu“. Naime, diskurzivno kreirajući idealističku i nostalgичnu reprezentaciju povijesne veličine jedinstvenog Kraljevstva Slavena, Orbinijevo bi *Kraljevstvo Slavena* trebalo biti ujedno modelom i katalizatorom njegove referencijalne (re)aktualizacije. Po uzoru, pak, na talijanske komunalne historije, Orbini centrom buduće (nacionalno)oslobodilačke borbe nedvosmisleno smatra Dubrovnik.⁹

Kao što je u ovdje objavljenoj studiji pronicljivo utvrdio Stjepan Ćosić, historiografsku dimenziju Orbinijeva *Kraljevstva Slavena* daleko nadmašuje njegov programsko-politički karakter, koji se posve uklapao, a vjerojatno i oblikovao geopolitičke i ideologijske trendove kako na europskoj, tako i na dubrovačkoj razini. Također je razvidno da po svojoj ideologijskoj strukturi Orbinijevo djelo u potpunosti korespondira s političkom platformom zavjerenika i to kako onih dubrovačkih, koji su u protuosmanskoj ofenzivi vidjeli mogućnost političke afirmacije komune, tako i njihovih španjolsko-talijanskih saveznika koji su svoje imperijalističke ambicije željeli utemeljiti na „legitimnoj“ državnoj tradiciji srpskih i bosanskih srednjovjekovnih vladara. Stoga se *Kraljevstvo Slavena* može čitati ne samo kao tipična „patriotska“ humanistička povjesnica koja tekstualno konstruira etnokulturni identitet „slavenskog naroda“, već i kao ideologijsko-politički manifest „obnove“ Kraljevstva Slavena nakon uspješno okončanog oslobodilačkog rata, pri čemu bi ključnu političku ulogu odigrala Dubrovačka Republika.

Iz svega navedenog mogu se jasno razabrati dimenzije i modaliteti funkcionalne uklopljenosti i korespondentnosti Orbinijeva *Kraljevstva Slavena* i njegova neposrednog političkog, kulturnog i ideologijskog okruženja. No, poput svih historiografskih djela iznimnoga ideologijskog i performativnog potencijala, i Orbinijevo će *Kraljevstvo Slavena* nadrasti vlastite produkcijske okvire te postati diskurzivnim i ideologijskim prototekstom iz kojega će tijekom idućih četiriju stoljeća izrastati brojni slavenski (trans)nacionalni ideologemi.

U nastavku rada željela bih prikazati samo jedan djelić uzbudljive povijesti recepcijsko-reprodukcijske „produljene izvedbe“ Orbinijeva djela na primjerima latinskih historiografskih spisa Pavla Rittera Vitezovića (*Croatia, Croatia redi-viva, Regia Illyriorum Croatia, Serbia illustrata*), koji su nastali stotinu godina nakon *Kraljevstva Slavena*. Premda su u pogledu žanrovskih, poetičkih, retoričkih, a onda i pragmatičnih aspekata Orbinijev i Vitezovićevo opus u velikoj mjeri

⁹ Detaljnu analizu ideološkog potencijala Orbinijeva *Kraljevstva Slavena* koja se realizirala u okviru ilirske topološke matrice usp. BLAŽEVIĆ 2008: 176-192.

divergentni, u ideologijskom smislu oba pripadaju tradiciji ranonovovjekovnoga ilirizma, koji najveći procvat doživljava upravo u 17. stoljeću, razdoblju koje otvara Orbinijeva *Kraljevstvo Slavena* i zatvara Vitezovićev historiografski opus. Djela te ideološko-političke atribucije karakterizira osobito intenzivno unakrsno ideologijsko, političko i kulturno investiranje (npr. u cilju ideološke mobilizacije, političke integracije i legitimacije, konstrukcije kolektivnih identiteta) te prilagođavanje različito formuliranih panslavenskih koncepata suvremenim univerzalističkim paradigmama, od protureformacijskog vjerskog prozelitizma do staleškog protonacionalizma, a osim toga, u velikom se broju njih opaža i vrlo izražena antiosmanska mobilizatorska tendencija.¹⁰

Kad je riječ o strukturnim karakteristikama, osobito ilirističke historiografske produkcije, na prvom mjestu valja spomenuti eksplicitne (citatne) ili implicitne intertekstualne relacije s ideologijski srodnim djelima, koje se realiziraju u rasponu od preuzimanja toposa do gramatičkih, retoričkih i stilističkih posuđivanja i razmjenjivanja. Premda je riječ o imanentnom obilježju tekstualnih strategija utemeljenih na poetičkom aksiomu *interpretatio – imitatio – aemulatio*, a koje karakteriziraju ranonovovjekovnu književnu produkciju općenito, u okviru historiografskog žanra one se ponajprije realiziraju metodom aglomeracije kao temeljnog principa tekstualnog strukturiranja humanističkih povjestica. Pritom je dominantan kvalitativni i selekcijski kriterij bilo načelo *auctoritas*, iz kojega je emanirao i performativni potencijal djela. Ne smije se zanemariti ni njegov pragmatički aspekt, što se očituje u procesima recepcijsko-reprodukcije de/legitimacije, revalorizacije i kanonizacije autora ili djela korištenih kao prototekst.

Na tom bih tragu ispitala modalitete intertekstualnih veza između Orbinijeva *Kraljevstva Slavena* kao prototeksta i Vitezovićevih historiografskih djela u kojima se dijelovi *Kraljevstva Slavena* pojavljuju kao jedan od intekstova.¹¹ Analizom kriterija selekcije i funkcija dijelova Orbinijeva teksta u okviru Vitezovićeva historiografskog diskursa, pokušat ću s jedne strane identificirati karakteristike Vitezovićeve recepcije Orbinija, a s druge strane značenjske modifikacije preuzetih referenci iz Orbinijeva djela u okviru novih žanrovskih, kulturnih, pa i ideološko-političkih koordinata Vitezovićevih tekstova, nastalih, kao što sam spomenula, stoljeće nakon objavljivanja Orbinijeve povjesnice.¹²

¹⁰ Pregledno o ranonovovjekovnom ilirizmu usp. BLAŽEVIĆ 2008: 337-345.

¹¹ Kategorijalni aparat i analitički model koji će se koristiti u ovome radu oslanjaju se na teoriju citatnosti Dubravke Oraić Tolić koja citatnost shvaća kao posebnu vrstu eksplicitne intertekstualnosti. Tako će se pojmom „citatna relacija“ označavati intertekstualna veza građena na načelu podudaranja ili ekvivalencije između vlastitoga i tuđega teksta, koja se sastoji od tri člana: 1) vlastitoga teksta odnosno fenoteksta; 2) tuđega citiranog teksta tj. eksplicitnog inteksta; 3) bivšeg konteksta iz kojega je citat preuzet tj. prototeksta. Usp. ORAIĆ TOLIĆ 1990: 14-15.

¹² Ovdje predložen analitički postupak referira se na klasifikaciju tipova citatnosti koju je formulirala Dubravka Oraić Tolić, a prema kojoj se citati mogu istraživati na četiri moguća načina:

Za razliku od, primjerice, Lučića, Orbini je relativno skromno citiran autor u Vitezovićevim historiografskim djelima. Kad je u pitanju status Orbinijeva djela u kontekstu Vitezovićeve argumentacijske strategije, moglo bi se zaključiti da ono nema odveć velik značaj. Također, za razliku od Lučića s kojim Vitezović trajno vodi žučljivu intertekstualnu polemiku¹³, navodi iz *Kraljevstva Slavena* listom pripadaju tipu ilustrativne citatnosti.¹⁴

U spomenicama nastalim nakon sklapanja Karlovačkog mira (*Croatia, Croatia rediviva, Regia Illyriorum Croatia*) implicitni i, rjeđe, eksplicitni citati iz *Kraljevstva Slavena* pojavljuju se u nekoliko standardnih argumentacijskih funkcija i uloga, a zatiču se u gotovo svim Vitezovićevim spomenicama. Prva od njih je uloga intertekstualnog medijatora Dukljaninova *Ljetopisa*, premda ga Vitezović poznaje i u Marulićevu latinskom prijevodu koji je objavio Lučić. To je djelo u argumentacijskom smislu ključno za Vitezovićevu ideološko-političku koncepciju, budući da upravo na njemu temelji ideju o kontinuitetu vlasti kraljeva Hrvatske od kraja 5. stoljeća, dok prema pripovijesti o podjeli kraljevstva u doba kralja Budimira, odnosno Svetopeleka,¹⁵ koncipira i vlastitu podjelu Hrvatske na Bijelu i Crvenu.¹⁶ Pritom, međutim, iznova u skladu sa svojom „pankroatističkom“ ideološkom koncepcijom, koja polazi od pretpostavke da Dalmacija niti historijsko-pravno ni terminološki ne postoji,¹⁷ pri

---

1) po citatnim signalima kojima neki tekst upućuje na postojanje citatnog inteksta; 2) po opsegu podudaranja između citatnog inteksta i prototeksta; 3) po vrsti prototeksta iz kojega su preuzeti citatni intekstovi; 4) po semantičkoj funkciji citatnog inteksta u sklopu nekog teksta. Usp. ORAIĆ TOLIĆ 1990: 16, 38-39. S obzirom da će se analiza poglavito temeljiti na ispitivanju semantičke razine citatnosti (pitanje generiranja značenja u susretu teksta i citata, odnosno teksta i prototeksta), te na razini sintaktike citatnosti (suodnos između citata i vlastitih dijelova teksta unutar teksta kao cjelovitog sustava ili teksta i prototeksta u sustavu kulture), posebna će se pozornost posvetiti ispitivanju intertekstualnih relacija artikuliranih u drugoj i četvrtoj točki navedene tipologije citatnosti.

¹³ O tome detaljnije usp. BLAŽEVIĆ 2002: 130-133.

¹⁴ Pod pojmom ilustrativne citatnosti Dubravka Oraić Tolić podrazumijeva intertekstualni odnos u kojemu vlastiti tekst na svim razinama (sintaktičkoj, semantičkoj i pragmatičkoj) ilustrira tuđi tekst, odnosno vlastiti tekst u cjelini svih svojih relacija obavlja funkciju reprezentacije tuđega prototeksta. Usp. ORAIĆ TOLIĆ 1990: 43-50.

¹⁵ Usp. Vitezović Ritter, *Regia Illyriorum Croatia*, fol. 14-21.

¹⁶ “HRVATSKU, koju su strani i neupućeni pisci dosad različito rastavljali, dijelim po toku rijeke Dunava na *Sjevernu* i *Južnu*. Ovu dijelim na *Bijelu* i *Crvenu*, kako smo otkrili da se prije razlikovala, no uz ispravljanje središnje granice. *Bijelu* Hrvatsku (kojom se namjeravamo najviše baviti) nadalje dijelim na *Primorsku*, *Središnju* i *Međuriječnu*, koje su već dosad tako nazivali, te na *Planinsku*. Drukčije na Dalmaciju, današnju Hrvatsku, Sloviniju u užem smislu i Norik ili Staru Japodiju. *Crvenu* Hrvatsku dijelim nadalje na *Srbiju*, *Makedoniju*, *Bugarsku* i *Odrisiju*. *Sjevernu* napokon dijelim na *Venetsku*, *Sarmatsku* i *Ugarsku*.” Vitezović Ritter 1997: 128-129. Isto usp. Vitezović Ritter 2002a: 237. Opsežniju raspravu o granicama na osnovu Dukljanin-Orbinijeve podjele hrvatskog kraljevstva u doba kralja Budimira usp. Vitezović Ritter, *Regia Illyriorum Croatia sive Croatia rediviva*, fol. 18-25.

¹⁷ O tekstualnom i ideološkom tretmanu Dalmacije u Vitezovićevim djelima postkarlovačkoga ciklusa usp. BLAŽEVIĆ 2002: 126-127.

citatnoj transplataciji Orbinijeva prijevoda Dukljanina, Vitezović u cijelosti ignorira činjenicu da ovaj legitimno i u nekim kontekstima čak i sinonimički upotrebljava dalmatinsko, slavensko i ilirsko ime. Također, postkarlovačkoj političkoj opsesiji proširivanja granica Hrvatske valja pripisati i Vitezovićevo falsificiranje činjenice da je po Dukljanin-Orbinijevoj podjeli Bosna sastavni dio Srbije, a ne Bijele, odnosno Vitezovićeve „uže“ Hrvatske.¹⁸

Drugi tip intertekstualne veze koju Vitezović uspostavlja spram Orbinijeva prototeksta, ali iznova u sličnoj argumentacijskoj funkciji, jest referiranje na izvorne Orbinijeve navode. Ta se mjesta također ponavljaju u većini spomenica, petrificirajući se tako u neku vrst toposa. Tome tipu pripadaju Orbinijevi navodi da su Mlečani plaćali danak Neretvanima¹⁹ i da je Cetina istočna granica Hrvatske.²⁰ Ovome se može pribrojiti i Orbinijev citat ulomka teksta natpisa iz crkve Sv. Nikole u Bariju u kojem se spominje Uroš kao kralj „Raške, Duklje, Albanije, Bugarske i cijeloga Jadranskog primorja, od mora do velike rijeke Dunava“.²¹ Kriterije selekcije upravo tih elemenata Orbinijeva prototeksta ponovo valja tražiti u tematskoj fokusaciji Vitezovićevih spomenica, provodni motiv kojih je diskurzivno (re)konstruiranje granica „oživljene“ Hrvatske. Premda na prvi pogled neobično, ali takvu argumentacijsku funkciju ima i referiranje na opseg jurisdikcije srpskih vladara, budući da čitava Vitezovićeva ideološka koncepcija počiva na formuli identiteta Iliri=Slaveni=Hrvati. Premda se to naizgled teško može izvesti iz ideologijskih premisa Vitezovićeva hrvatskog ilirizma, unutar njegovog ideološkog obzorja sve su južnoslavenske zemlje, a osobito Srbija, kao sljednice utopijskog ideala „totius Croatiae“, obdarene jednakim „nacionotvornim“ i „državnotvornim“ potencijalom i sukladno tome u povijesnom, pravnom, pa i etičkom smislu predstavljaju istodobno i njezinu idealnu projekciju i emanaciju.²²

¹⁸ „Kraj okružen vodama koje teku s planina, pa skreću na jug i uviru u more prozva (sc. kralj Budimir odnosno Svetopelek, op. Z. B.) Primorjem, a onaj drugi, koji presijecaju vode što teku na sjever i uviru u Dunav, nazva Srbijom. Primorje zatim podijeli na dvije pokrajine. Kraj od Dalme, gdje tada kralj stolovaše i gdje bijaše održan sabor, pa do Valdevina, to jest Vinodola, prozva Bijelom Hrvatskom, koja se također zove i Donja Dalmacija. (...) Jednako od istoga onog mjesta Dalme pa sve do grada Bambalone, današnjeg Drača, prozva taj kraj Crvenom Hrvatskom ili, kako se još kaže, Gornjom Dalmacijom. (...) Srbiju, koja gleda na sjever, podijeli također na dvije pokrajine. Jedna se prostiraše od velike rijeke Drine na zapad do gore Pina i bje nazvana Bosna; druga se pokrajina protezaše od iste rijeke na istok do Lusria i do Labeatske močvare, a njoj dade ime Raška.“ *Orbini* 1999: 277.

¹⁹ *Vitezović Ritter* 2002: 237, *Vitezović Ritter* 1997: 96, *Vitezović Ritter, Regia Illyriorum Croatia sive Croatia rediviva*, fol. 14.

²⁰ Usp. *Vitezović Ritter* 2002: 237, *Vitezović Ritter* 1997: 93; *Vitezović Ritter, Regia Illyriorum Croatia sive Croatia rediviva*, fol. 33.

²¹ Usp. *Vitezović Ritter* 1997: 95, *Vitezović Ritter, Regia Illyriorum Croatia sive Croatia rediviva*, fol. 83.

²² Naime, na tragu ideologijske tradicije staleškog ilirizma Vitezovićev se topos o nacionalnim institucijama fokusira na narodne kraljeve i banove. Premda u prvom slučaju Vitezović

Treći tip intertekstualnog odnosa između *Kraljevstva Slavena* i Vitezovićevih spomenica mogao bi se kvalificirati kao fiktivna citatnost. U kontekstu dokazivanja teritorijalne pripadnosti Hlijevna (Huma) i Hercegovine Hrvatskoj, Vitezović se poziva na Orbinija, koji, međutim, to nigdje eksplicitno ne tvrdi.²³ U ideologijskom pogledu logika takva Vitezovićeva izvođenja prilično je transparentna - ukoliko su Slaveni identični s Hrvatima, onda su sva područja u sastavu Kraljevstva Slavena zapravo dijelovi Hrvatske. Pri razmatranju kriterija Vitezovićeve selekcije spomenutih dijelova Orbinijeva teksta i općenito karakteristika intertekstualnog odnosa Orbini - Vitezović, osim pragmatičkih, ili bolje, ideologijskih motiva kojima je Vitezović bio vođen, ne smije se zanemariti ni činjenica da je tijekom intertekstualne transplantacije došlo i do žanrovske transpozicije. Naime, Orbinijeva je povjesnica strukturirana u skladu s donekle drugačijim narativnim strategijama i diskurzivnim modelima negoli Vitezovićeve spomenice, što je uvelike utjecalo na kvalitativna i kvantitativna obilježja uspostavljene intertekstualne relacije.

Svih se, naime, pet Vitezovićevih spisa može uklopiti u žanr spomenica (*memoranda*), koji je bio vrlo popularan i raširen u okviru tzv. pragmatičke historiografije. Ona je cvala u njemačkim zemljama od sredine 17. stoljeća, da bi se na poticaj Leopolda I. od početka 18. stoljeća proširila i po Habsburškoj Monarhiji.²⁴ Glavno obilježje djela koja se ubrajaju u tu historiografsku kategoriju jest tumačenje prošlosti iz perspektive suvremenih, najčešće političkih interesa. Budući da su u žarištu interesa pragmatičke historiografije institucije i njihov povijesni kontinuitet, osnovnu građu čine isprave i službeni dokumenti koji su strukturirani u koherentnu pripovjednu cjelinu. Druga tipična karakteristika ranonovovjekovne pragmatičke historiografije jest premošćivanje jaza između prošloga i sadašnjega, što znači da se prošlost percipira kao projekcija sadašnjosti ili pak sadašnjost kao proširenje prošlosti, što je, dakako, strukturno povezuje s nacionalnim povjesni-

---

povijesno-pravni kontinuitet kraljevske vlasti izvodi iz vladarske tradicije drevnih ilirskih kraljeva, pravno relevantan državni kontinuitet počinje s gotskim (= slavenskim = hrvatskim) kraljem Ostrivojem kojeg prema Orbiniju smješta u 495. godinu. Od njega teče neprekinuti slijed vladara koji su nosili titulu kraljeva Hrvatske. Sredinom 8. stoljeća, za vladavine kralja Budimira ili Svetopeleka, izvršena je dioba hrvatskog kraljevstva na Bijelu i Crvenu Hrvatsku, a naslov kralja Hrvatske nastavio je upotrebljavati vladar Bijele. Stoga Vitezović, predlažući caru Leopoldu Habsburškom (1658.-1705.), kao legitimnom nasljedniku drevnih hrvatskih vladara, da uzme naslov kralja „čitave Hrvatske“ (*totius Croatiae*), zapravo referira na stanje prije Budimirove podjele, koje, simbolički „oživljujući“ Hrvatsku, nastoji iznova „pravno“ uspostaviti. S druge, pak, strane, Dukljanin-Orbinijeva institucija gotskih kraljeva služi Vitezoviću kao logičko i ideologijsko polazište za apropriranje srpske dinastičke i imperijalne historijske tradicije u okviru svoga hrvatskog ilirizma, s time da ga u prvoj fazi rabi za dokazivanje distinktivnog hrvatskog, a u drugoj srpskog historijsko-pravnog legitimiteta. Detaljnije usp. BLAŽEVIĆ 2008: 291-318.

²³ Usp. Vitezović Ritter 1997: 93; Vitezović Ritter, *Regia Illyriorum Croatia sive Croatia rediviva*, fol. 33, 34, 84.

²⁴ O širenju tog tipa historiografije, koji Anna Coreth inače naziva „historijsko-političkom publicistikom“, u Habsburškoj Monarhiji usp. CORETH 1950: 12, 13, 15, 55.

cama. To se osobito jasno očituje u koncepciji „permanentne institucije“ koja se temelji na shvaćanju da su pravni akti, makar i institucija koje više ne postoje, izraz neprekinute političke i pravne tradicije te samim time predstavljaju njezino simboličko „oživotvorenje“.

Osim toga što dijeli navedene općenite karakteristike ranonovovjekovne pragmatičke historiografije, spomenica posjeduje i neke specifičnosti koje omogućuju da se konstituiraju kao zasebni žanr. Riječ je, prije svega, o postojanju eksplicitnog adresata, jer se takva djela uglavnom pišu na traženje i zahtjev nekog autoriteta, odnosno s određenom namjenom. To olakšava rekonstrukciju odnosa autor - adresat, a i čini razvidnijima moguće autorove intencije. Žanrovske konvencije, dalje, nalažu ograničen opseg izlaganja, apsolutizaciju autorske pozicije i neupitnosti njegova „znanja“, te stvaranje dojma objektivnosti iskazivanja. Što se kompozicijskih i stilskih obilježja tiče, raspored tekstualne građe i njezina diskurzivna obrada u velikoj su mjeri uvjetovani tematikom, koja je obično vezana uz ekspliciranje nekoga aktualnog političkog, ekonomskog ili pravnog pitanja. S druge strane, spomenica je, poput nacionalne povjesnice, zbog svojih strukturalnih obilježja idealni žanr i za transmisiju (proto)nacionalne ideologije, što je vjerojatno najvažniji razlog ne samo njezine raširenosti, već i određene komplementarnosti sa žanrom nacionalnih povjesnica koje je svojim *Kraljevstvom Slavena* početkom 17. stoljeća maestralno instituirao Mavro Orbini.

Kao indirektna potvrda spomenute teze može poslužiti životopis Nikole Altomanovića inkorporiran u genealogiju obitelji Vojnović iz bolonjskog dodatka Vitezovićeve *Oživljene Hrvatske*.²⁵ Njega Vitezović gotovo doslovce parafrazira prema Orbinijevu predlošku, budući da je riječ o žanrovski podudarnim tekstovima. Inače, valja podsjetiti da se „bolonjski“ dodatak koji se sastoji od genealogija obitelji Makar, Vojnović i de Molli nalazi samo u primjerku *Oživljene Hrvatske* namijenjenom grofu L. F. Marsigliju, carskom povjereniku za razgraničenje nakon Karlovačkog mira. Motiv uvrštavanja spomenutih genealogija u taj primjerak bio je s jedne strane legitimacija teritorijalnih aspiracija njihovih članova na posjede u *Neoaquisita*, a s druge strane Vitezovićev pokušaj da pridobije Marsiglijevu mecenatsku naklonost.

Ne ulazeći ovom prilikom u podrobnju analizu sintaktičkih i semantičkih modifikacija koje je Orbinijev prototekst pretrpio u intertekstualnoj transpoziciji, upozorit ću samo na osnovne značajke Vitezovićevih intervencija u Orbinijev životopis Nikole Altomanovića. One se najopćenitije mogu klasificirati u tri kategorije. U prvu bi se mogla ubrojiti ispuštanja dijelova Orbinijeva prototeksta, i to redovito onih u kojima se na bilo koji način tematizira odnos Nikole Altomanovića s Dubrovnikom i Dubrovčanima, što i inače gotovo u potpunosti izostaje

²⁵ Latinski faksimil i hrvatski prijevod tzv. „bolonjskog dodatka“ uz uvodnu studiju usp. BLAŽEVIĆ 1999: 179-228.

iz Vitezovićeve opusa.²⁶ Drugi tip se odnosi na mijenjanje Orbinijeva teksta i to bez ikakvih implicitnih ili eksplicitnih signala. To se očituje u Vitezovićevoj vrijednosnoj kvalifikaciji Altomanovićeve postupaka i karaktera, koja je dijametralno suprotna od Orbinijeve.²⁷ Naime, s obzirom na konkretnu funkciju Vitezovićeve genealogija, Orbinijeve izrazito negativne prosudbe Altomanovićeve moralnog lika morale su biti izmijenjene i usklađene s katalogom vrlina „slavnih predaka“. Konačno, postoji i jedna eksplicitna Vitezovićeve citatna korekcija Orbinija u pogledu sudbine Nikolinih bratića, sinova kneza Vojislava, koje je Vitezović, suprotstavivši se Orbiniju, morao diskurzivno održati na životu kako bi mogao dalje razvijati genealošku liniju Vojnovića, porodice iz koje je podrijetlom bila i njegova žena Katarina.²⁸

Sada bi valjalo vidjeti koliko i kako je zastupljen Orbinijev prototekst u najopsežnijem Vitezovićeve historiografskom djelu *Serbia illustrata*. Ta je povjesnica, sastavljena prema obrascu baroknih enciklopedističkih historijskih prikaza, nastala oko 1710. godine kada su političke okolnosti bile uvelike različite od onih na razmeđu stoljeća. Budući da su Habsburgovci izgubili interes za „istočno pitanje“, sada je Vitezovićev novi favorit postao ruski car Petar Veliki, koji je pokrenuo uspješnu protutursku kampanju. Stoga i sastavljanje srpske povjesnice treba promatrati u kontekstu Vitezovićeve nove političke orijentacije. Premda naizgled paradoksalno, *Serbia illustrata* u konceptualnom smislu predstavlja derivaciju Vitezovićeve ranijih, „pankroatističkih“ djela jer ideologijsko i argumentacijsko polazište i dalje predstavlja jedinstvena Hrvatska, prije Svetopelekove podjele. No, sada je naglasak pomaknut na državnopravnu tradiciju Crvene Hrvatske, odnosno Raške i Srbije, koja u novim okolnostima pruža veće mogućnosti za potencijalno političko investiranje.²⁹

²⁶ Usp. *Orbini* 1601: 282 = *Orbini* 1999: 345.

²⁷ Ilustrativno: „Taj se NIKOLA, zahvaljujući sjajnoj duševnoj i tjelesnoj obdarenosti, razvio u istaknuta muža i pod svojom je vlašću držao Humsku kneževinu, koju su posjedovali njegov otac i stričevi. No, ni njome nije bio zadovoljan, nego je zauzeo i druge pokrajine sve do srijemskih međa i proširio vlast do granice s Bosnom i Drine. Koliko je bio silan duhom i tijelom, koliko je bio moćan kod kuće, hrabar u borbi i sretan u ratu, toliko je lako i posezao za oružjem, štoviše, toliko je olako bio spreman zaratiti sa susjednim kneževima kao da nikoga na cijelome svijetu ne drži hrabrijim i moćnijim od sebe.“ Ritter Vitezović, „Grb Vojnovića“ u: BLAŽEVIĆ 1999: 222. „Nakon njegove smrti, nećak mu Nikola, sin Altomana koji bijaše umro još za života Vojislavova, nadmašivši zlodjelima i djeda i strica, nezadovoljan dijelom koji u podjeli zemlje bijaše dodijeljen njegovu ocu, nasilno zauze također i dio svoga strica Vojislava. (...) Bijaše čovjek vičan oružju i spretan, ali u svim svojim postupcima nepromišljen, prevrtljiv i vjeroloman, lako se laćaše oružja i kretaše u rat sa svim susjednim vladarima.“ *Orbini* 1999: 345.

²⁸ „Nikola Altomanović isto tako zauze kraj kojim bijaše upravljao ujak mu Vojislav, nedugo nakon njegove smrti, a kako bi se što bolje osigurao, dade zatočiti ženu istoga toga kneza Vojislava, zajedno s njegova dva sina koji mu bijahu rođeni bratići i koje zatim otrova.“ *Orbini* 1999: 334. „Da tamo kasnije ne bi bio uznemiravan, dao je na sedam godina utamničiti Vojsavljeve sinove Stjepana i Dobrivoja zajedno s njihovom majkom, a nije ih otrovao kako drži Orbini, oslanjajući se na nečije nagadanje.“ Vitezović Ritter, „Grb Vojnovića“ u: BLAŽEVIĆ 1999: 222.

²⁹ Detaljnije o tome važnom Vitezovićeve djelu usp. BLAŽEVIĆ 2009: 61-78.

Što se, pak, tiče statusa Orbinijeva *Kraljevstva Slavena* u okviru ovog Vitezovićevega teksta, situacija je slična kao u spomenicama postkarlovačkog ciklusa. Premda Orbini zauzima istaknuto mjesto među autorima koje Vitezović spominje u uvodu, u tekstu izostaju eksplicitni citati iz *Kraljevstva Slavena*.³⁰ Orbinijevo djelo uglavnom ima funkciju predloška za strukturiranje narativne organizacije, dok je legitimacijska zadaća, koja se očituje u vidu iscrpnog citiranja, pripala respektabilnijim kanoniziranim bizantskim historiografima: Cinamu, Niceti, Halkokondilu, Kantakuzenu i dr.

Ponešto drugačiji tip intertekstualnosti ispitat ću na jedinom cjelovitom Vitezovićevom ekscerptu Orbinijeva djela koji je u latinskom prijevodu, pod naslovom *Origo, Progressus et Finis Imperii Regum Domus Nemanyjae qui dominabantur in Rassia et Servia ex Mauro Orbino, Abbate Melitensi*, sačuvan među različitim bilješkama u njegovoj ostavštini.³¹ U ovom slučaju Orbinijev tekst nije tek jedan od intekstova uklopljenih u novo diskurzivno okruženje, već se radi o vjernom prijevodu talijanskog izvornika poglavlja *Kraljevstva Slavena* u kojem se opisuje „podrijetlo, razvoj i konac kraljeva iz kuće Nemanjića“. Međutim, komparativna analiza pokazuje da je u latinskom prijevodu Orbinijev tekst doživio različite transformacije i to više na semantičkom, nego na sintaktičkom planu, što iznova jasno ukazuje na neke od ideologijskih odrednica Vitezovićevega receptivnog horizonta.

Naime, Vitezović u lingvističkom smislu vjerno prevodi Orbinijev talijanski izvornik na latinski jezik, s time da na pojedinim mjestima naprosto dodaje vlastite, odnosno ispušta dijelove Orbinijeva teksta, no ni na koji način to ne signalizirajući. Kad je riječ o ispuštanjima, to su, kao u životopisu Nikole Alto-

³⁰ *Abbas Maurus Orbinus, et Iacobus Luccarus, Ragusinae urbis Patricii, aevi unius homines, Historiam Slavam sive Illyricam Italo sermone compilarunt; quasi Ragusaeos, vere Illyrios, idiomate suae gentis loqui aut scribere dedeceret: vel se, Latinae linguae ignaros fuisse, proderent. Quorum ille (consultis aliquot Sarmaticis Graecisque Scriptoribus) Regnum Slavorum, ad eius eversionem, confecit: Alter Annales Patriae Civitatis ad sui aetatem congescit. Sed hic, annorum serie perperam observata, nimium etiam confusus, Civium statum et monumenta plurimum commendat; Ille in quibusdam a populari suo dissentiens, Septentrionalium, quam nostrorum Meridionalium Slavorum memoriam prolixiore historia recolit. Vitezović Ritter, *Serbiae illustratae libri octo*, s.n. U mom prijevodu: „Dubrovački patriciji, opat Mavro Orbini i njegov suvremenik Jakov Lukarić, sastavili su slavensku ili ilirsku povijest na talijanskom jeziku kao da Dubrovčanima, zapravo Ilirima, ne dolikuje govoriti ili pisati na jeziku svoga naroda, ili su možda htjeli pokazati da ne znaju latinski jezik. Prvi je (konzultirajući nekoliko sarmatskih i grčkih pisaca) sastavio *Kraljevstvo Slavena* do njegova uništenja, dok je drugi priredio *Ljetopis* rodnoga grada do svojega doba. No Lukarić je, krivo razumjevši kronologiju, mnogo griješio, a najviše je pažnje posvetio položaju i uspjesima građana. Orbini je, pak, u ponečemu u nesuglasju sa svojim sugrađaninom, u opsežnoj povijesti obnovio spomen kako na Sjeverne, tako i na naše Južne Slavene.“*

³¹ Rukopis se čuva u Zbirci rukopisa i starih knjiga Nacionalne i sveučilišne knjižnice u svesku pod naslovom *Pauli Ritteri Equitis Aurati et Poetae Laureati Opera hactenus Inedita transumpta ab exemplari accuratissimo quod in nationali Bibliotheca Incltyi regni Hungariae partiumque annexarum conservatur A. MDCCCVIII*, fol. 93 – 113.

manovića, redovito dijelovi u kojima se Orbini referira na Dubrovnik.³² Vitezović također skraćuje i opsežnije narativne epizode, primjerice opise bitaka, uglavnom se ravnajući načelom prešućivanja ratnih ishoda nepovoljnih za srpsku stranu.³³ Isto vrijedi i za Orbinijeve negativne karakterizacije srpskih vladara.³⁴ Također sistematski izbacuje sve Orbinijeve reference na autore i izvore kojima se služio (npr. Nicefor Gregora, Ivan Zonara, Laonik Halkokondil), što je rezultiralo neprekinutim narativnim slijedom u Vitezovićevu latinskom prijevodu.

S ideologijskog je aspekta zanimljiva i tematika Vitezovićevih umetaka. Osim ponekih genealoških nadopuna (obično ženske linije)³⁵ i omiljenih etimologiziranja imena srpskih vladara, najviše se Vitezovićevih dodataka odnosi na apostrofiranje njihove svetosti.³⁶ Za razumijevanje ovog fenomena važno je prisjetiti se da je

³² Tako, primjerice, Vitezović ignorira Orbinijev opis odnosa Stefana Nemanje s Dubrovnikom: „S Dubrovčanima življaše on svagda u prijateljstvu, te potvrdi darovnicu kojom im ban Stjepan bijaše prepustio Ston i obližnji rt. Nemanja pak prisvajaše pravo na ta mjesta, navodeći pritom kao razlog svoja prava u Humu i u bosanskom kraljevstvu. Stefan potvrdi tu darovnicu poglavito na molbu svoga glavnog rizničara Kotoranina Nikole Buće kojeg Dubrovčani zbog toga primiše u redove svoga plemstva. Za njegove se vladavine grad Dubrovnik silno obogati, te mu svijet neprestance odavaše počasti darovima i izaslanstvima.“ *Orbini* 1999: 326.

³³ Sukladno tome, Vitezović u cijelosti ispušta odlomak o neuspješnoj borbi Miroslava, brata Stefana Nemanje, s Dubrovčanima: „Sedam godina kasnije (sc. 1148, op. Z. B.) Dubrovčani pod zapovjedništvom Miha Bobaljevića, koji već bijaše porazio u Trebinju bosanskog bana Borića, nadjačaše u pomorskoj bici Nemanjina brata Miroslava, u luci Poljani u Albaniji, koju danas zovu lukom Dubrovčana. Osim što spališe nekoliko lađa, zarobiše tri galije, dvije velike galije i sedam brzih navalnih brodica. Godinu dana nakon toga Dubrovnik se nađe pod opsadom 30 tisuća Miroslavovih konjanika. U napadu na grad Miroslav se posluži i ratnim napravama, no nakon osam uzastopnih dana bezuspješnih napada, spali naprave i vrati se kući.“ *Orbini* 1999: 312.

³⁴ Dobar je primjer navedenoga Vitezovićevo potpuno prešućivanje Orbinijeva kritičkoga osvrta na cara Uroša: „Bijaše on, naime, krasne vanjštine, a mogahu se od njega nadati svakom dobru. Premda mu u vrijeme krunidbe bijaše jedva dvadeset godina, u početku pokazivaše veliku razboritost i mudrost u svim svojim postupcima, no s vremenom se pokaza naprotiv malovrijednim mužem, te zbog gluposti svoje izgubi carstvo, kako ćemo uskoro izložiti.“ *Orbini* 1999: 333.

³⁵ Slijedeći Orbinija, Vitezović svoj ekscerpt zaključuje prikazom rodoslovlja Nemanjića, naslovljenim *Arbor Genealogica Domus Nemanjorum*, koji pedantno nadopunjuje imenima i podacima o podrijetlu supruga srpskih vladara. Usp. *Pauli Ritteri Equitis Aurati et Poetae Laureati Opera hactenus Inedita*, fol. 113.

³⁶ *Tres habuit filios, Stephanum, Vuksan, et Rasko, qui factus Monachus Sabba nominatus. Archiepiscopus sicut primarius Serbiae et Dalmatiae habens 12 Episcopos sub se, pro sancto a Sarbians habitus, cuius ossa non pridem Sinan Bassa impius comburi publice fecit, quod nequam loci illius Monachi ad egerendam ab hominibus elemosynae titulo pecuniam fingebant pro sancto pecunias mendicare, cui non sufficiunt Cothurnos providere, quos lacerat surgens in continua Turcorum caede occupatus, quo dum Bosnensium Bassa credulus audivisset, Sultano indicavit, at ille expresso mandato Corpus Sancti comburi iussit, accepto Sinan Bassa mandato corpus ad Campum Vraçaviensem sub Albostolim Serviae adduci iubet, primus Turca, qui Corpus Sancti a loco movit, extemplo visu privatus est, caeteri cum terrore adduxere, Bassa ad Corpus, sive homo, sive sanctus Dei sis, ecce Principis mei mandatam: ego illum exequi teneor, et posito*

Vitezović u djelu *Indigetes Illyricani sive Vitae Sanctorum Illyrici*, hagiografskoj artikulaciji svoje ideološke koncepcije, u katalog ilirskih svetaca uvrstio i mnoge srpske vladare i istaknute arhiepiskope i episkope, ne obazirući se na njihovu konfesionalnu inkompatibilnost s katoličkim svecima.³⁷

No, kako objasniti Vitezovićevo ignoriranje Dubrovnika, ključnog formativnog elementa narativne i ideologijske strukture *Kraljevstva Slavena*? Možda odgovor leži u činjenici da iz perspektive političke imaginacije, ukoliko mi je dopušteno osloniti se na barokni teorem o korespondentnosti mikro i makrokozmosa, ta aristokratska republika predstavlja vrlo sličan model, štoviše, pravu kontrauto-piju Vitezovićevoj „oživljenoj Hrvatskoj“. Promatra li se Orbinijevo *Kraljevstvo Slavena* tako iz perspektive stotinu godina udaljenog i umnogome različito ideologijski impostiranog Vitezovićeva historiografskog diskursa, čini se da kroz brojne semantičke slojeve i ideologijske naslage djela dubrovačkog benediktinca snažno prosijava vječni ideal Grada.

---

illi ad pectus igni mandatur. Simeon aetatis suae anno quinquagesimo quinto pie ex hac vita migravit, postquam annis ... regnasset, persuasione Savae filii Archiepiscopi resignato regni gubernis filio suo Stephano ad montem Athonis venit, ibique induto habitu monastico, reliquum vitae enim in precibus et ieiuniis transegit. A Rascianis inter Divos editur, cuius dies festus in diem 13 stylo veteri et 23 novo Februarii Mensis celebratur: et Sanctus Simeon Rasciae ad distinctionem nominatur. Pauli Ritteri Equitis Aurati et Poetae Laureati Opera hactenus Inedita, fol. 96-97. U momo prijevodu: „Imao je (sc. Simeon odnosno Stefan Nemanja) tri sina: Stefana, Vuksana i Raska, koji je postao monahom pod imenom Sava. Kao prvom arhiepiskopu Srbije i Dalmacije bilo mu je podređeno 12 episkopa. Srbi ga smatraju svecem, a njegove je kosti nedavno javno dao spaliti bezbožnik Sinan paša. Naime, zli monasi iz onoga mjesta iznuđivali su od ubogih ljudi novac na ime milostinje, ištući novac za sveca kojemu tobože nisu mogli priuštiti obuću koju je poderao stalno ustajući na Turke. Kad je to čuo lakovjerni bosanski paša, dojavio je sultanu koji mu je dao izričitu naredbu da spali svečevo tijelo. Primivši naredbu, Sinan paša naložio je da se tijelo odnese na polje Vračar pod Beogradom. Prvi Turčin koji je pomaknuo svečevo tijelo s mjesta odmah oslijepi. Kad su se u strahu primaknuli ostali, paša će tijelu: bio ti čovjek ili svetac Božji, ovo je zapovijed moga gospodara i smatram da sam je dužan izvršiti. Stavio je zapovijed na srce i predao tijelo ognju. Simeon je pobožno napustio ovaj svijet u pedeset i petoj godini života, pošto je vladao ... godina. Na nagovor sina arhiepiskopa Save prepustio je upravu nad kraljevstvom svome sinu Stefanu i otišao na atolsku planinu gdje je, navukavši monašku odjeću, ostatak života proveo u molitvama i postu. Rašani su ga uvrstili među svece, a njegov se blagdan slavi 13. po starom, odnosno 23. dana mjeseca veljače po novom kalendaru. U svetačkom se kanonu naziva sveti Simeon Raški.“

³⁷ Iako je riječ tek o nedovršenom rukopisnom konceptu, u djelo *Indigetes Illyricani* uvrštena su čak 152 blagdana kojima se obilježava spomen na ilirske svece. Osim tradicionalnih ranokršćanskih ilirskih mučenika, u Vitezovićev su „nacionalni“ crkveni kalendar uvršteni kako sveci iz katoličkog dijela Ilirika (češki, poljski, ugarski), tako oni iz njegove pravoslavne domene, među kojima su najbrojniji srpski. Izuzev već „naturaliziranih“ ilirskih svetaca, sv. Konstantina Velikog, sv. Ćirila i Metoda i sv. Save, Vitezović u svoj kalendar integrira i sv. Simeona, sv. Stefana, sv. Milutina, sv. Stefana Dečanskog, sv. Uroša, kneza Lazara, Stefana Slijepog, Stefana Stiljanova od Paštrovića, patrijarhe Arsenija, Nikodema i Danijela, humskog episkopa Vasila i pustinjaka Jovana Rilskog. Detaljnije o Vitezovićevoj ilirskoj hagiografiji usp. BLAŽEVIĆ 2008: 317-318.

Bibliografija

- BLAŽEVIĆ, Zrinka. 1999. Primjerak Vitezovićeve djela „Oživljena Hrvatska“ iz ostavštine grofa L. F. Marsiglija. *Senjski zbornik* 26: 179-228.
- BLAŽEVIĆ, Zrinka. 2002. *Vitezovićeve Hrvatska između stvarnosti i utopije*. Zagreb: Barbat.
- BLAŽEVIĆ, Zrinka. 2008. *Ilirizam prije ilirizma*. Zagreb: Golden marketing i Tehnička knjiga.
- BLAŽEVIĆ, Zrinka. 2009. Poetika i politika ranonovovjekovne kulturne translacije: *Serbia illustrata* Pavla Rittera Vitezovića (1652-1713). U *Interkulturni horizonti: južnoslovenske/evropske paradigme i srpska književnost*, ur. D. Bošković, 61-78. Kragujevac: Filološko-umetnički fakultet.
- BLAŽEVIĆ, Zrinka. 2010. Između komunalnog patriotizma i protonacionalnog univerzalizma: identitetski modeli u ranomodernoj dalmatinskoj historiografiji. U *Dalmatienband*, ur. W. Potthoff †- A. Jakir - M. Trogrlić - N. Trunte, 93-129. Split: Filozofski fakultet.
- BROGI BERCOFF, Giovanna (1977-1979). Il Regno degli Slavi di Mauro Orbini e la storiografia Europea del Cinquecento. *Ricerche slavistiche* 24-26: 119-156.
- CORETH, Anna. 1950. *Österreichische Geschichtschreibung in der Barockzeit (1620-1740)*. Wien: Holzhausen.
- Crijević - Cerva* 1977: *Crijević - Cerva. Bibliotheca Ragusina in qua Ragusini Scriptores eorumque gesta et scripta recensentur*. Sv. II. S. Krasić. Zagreb: JAZU.
- ORAIĆ TOLIĆ, Dubravka. 1990. *Teorija citatnosti*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.
- Orbin* 1968: *Mavro Orbin. Kraljevstvo Slavena*. Beograd: Srpska književna zadruka.
- Orbini* 1601: *Il Regno de gli Slavi hoggi corrottamente detti Schiavoni. Historia di don Mavro Orbini Ravseo abbate Melitense. In Pesaro*.
- Orbini* 1999: *Mavro Orbini. Kraljevstvo Slavena*. S. Husić. Zagreb: Golden marketing i Narodne novine.
- PANTIĆ, Miroslav. Mavro Orbin, život i rad. *Orbin* 1968: XI-CVIII.
- Pauli Ritteri Equitis Aurati et Poetae Laureati Opera hactenus Inedita transumpta ab exemplari accuratissimo quod in nationali Bibliotheca Incltyti regni Hungariae partiumque annexarum conservatur A. MDCCCVIII*, fol. 93 – 113, Nacionalna i sveučilišna knjižnica, R 3449.
- SMITH, Anthony D. 1997. 'The Golden Age' and National Revival. U *Myths and Nationhood*, ur. G. Hosking i G. Schöpflin, 39-56. London: Routledge.
- Vitezović Ritter* 2002a. Pavao Vitezović Ritter, Croatia / Hrvatska. U *Blažević* 2002: 221-234.
- Vitezović Ritter* 2002b. Pavao Vitezović Ritter, Dissertatio Regni Croatiae / Rasprava o kraljevstvu Hrvatske. U *Blažević* 2002: 257-262.
- Vitezović Ritter* 1997. Pavao Vitezović Ritter *Oživljena Hrvatska / Croatia rediviva*. Priredila i prevela Zrinka Blažević. Zagreb: Latina & Graeca, Hrvatski institut za povijest i Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

Vitezović Ritter, Pavao. *Regia Illyriorum Croatia sive Croatia rediviva*. Nacionalna i sveučilišna knjižnica, R 3570.

Vitezović Ritter, Pavao. *Serbiae illustratae libri octo*. Nacionalna i sveučilišna knjižnica, R 3452.

ZLATAR, Zdenko. 1992. *Our Kingdom Come. The Counter-Reformation, the Republic of Dubrovnik and the Liberation of the Balkan Slavs*. New York: Boulder.

Intertextual Relations between Orbini's *The Kingdom of Slavs* and Latin Historiographical Works of Pavao Ritter Vitezović

Exciting history of reception and (re)production of *The Kingdom of Slavs* by Mavro Orbini began in the very moment it was published more than four centuries ago. Shortly it reached a privileged status within the (South)Slavic historiographical canon and became unavoidable referential basis for numerous generations of historians. The small part of that history has been sketched on the example of the Latin historiographical works of Pavao Ritter Vitezović (*Croatia, Croatia rediviva, Regia Illyriorum Croatia, Serbia illustrata*). Through analysis of both selection criteria and functions of Orbini's narrative within Vitezović's historiographical discourse, the main features of Vitezović's reception of Orbini's work as well as semantic modifications which references transplanted from Orbini's history experienced in the context of new generic, cultural and ideological coordinates of Vitezović's texts have been identified. A slightly different type of intertextuality has been analyzed on the example of the only integer Vitezović's excerpt of Orbini's work which was kept in his legacy under the title *Origo, Progressus et Finis Imperii Regum Domus Nemanjiae qui dominabantur in Russia et Servia ex Mauro Orbino, Abbate Melitensi*. It has been argued that syntactic, semantic and pragmatic changes which Orbini's text experienced in Vitezović's Latin excerpt enable not only the reconstruction of characteristics of Vitezović's receptive horizon, but also that they could help to detect the ideological scope which modelled a narrative strategy of Orbini himself.

Key words: Mavro Orbini, Pavao Ritter Vitezović, reception, intertextuality.

Ključne riječi: Mavro Orbini, Pavao Ritter Vitezović, recepcija, intertekstualnost.

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI 43

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

The logo for FF press, featuring the letters 'FF' in a stylized font with a horizontal line through them, followed by the word 'press' in a lowercase, sans-serif font.

ZAGREB 2011.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 43

Izdavač / Publisher

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača / For Publisher

Damir Boras

Glavni urednik / Editor-in-Chief

Hrvoje Gračanin

Uredništvo / Editorial Board

Bruna Kuntić-Makvić (stara povijest), Zrinka Nikolić Jakus (srednji vijek),
Hrvoje Petrić (rani novi vijek), Željko Holjevac (moderna povijest),
Tvrtko Jakovina (suvremena povijest), Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest),

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Board

Denis Alimov (Sankt Peterburg), Živko Andrijašević (Nikšić), Csaba Békés (Budapest), Rajko Bratož (Ljubljana), Snježana Buzov (Columbus, Ohio), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki (Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Alojz Ivanišević (Wien),
Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Karl Kaser (Graz),
Irina Ognyanova (Sofija), Géza Pálffy (Budapest), Ioan-Aurel Pop (Cluj),
Nada Proeva (Skopje), Alexios Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd),
Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana)

Izvršna urednica za tuzemnu i inozemnu razmjenu /

Executive Editor for Publications Exchange

Kristina Milković

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant

Dejan Zadro

Adresa uredništva

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120 150, 6120 158, faks ++385 (0)1 6156 879

Časopis izlazi jedanput godišnje

Ovi su Radovi tiskani uz financijsku potporu
Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske,
Zaklade Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti,
znanstvenog projekta „Triplex Confinium - hrvatska višegraničja
u euromediterranskom kontekstu“

Naslovna stranica

Iva Mandić

Grafičko oblikovanje i računalni slog

Marko Maraković

Lektura

Julija Barunčić Pletikosić

Tisak

Hitra produkcija knjiga d.o.o.

Tiskanje dovršeno u prosincu 2011. godine

Naklada

250 primjeraka

*Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa
Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*